

Učit. To se tudi lahko s posodami natanko kakor pri cilindru dokaže. Kako se tedaj njegova telesnina zmeri?

Učen. „Telesnina keglja se zmeri, ako se zmeri njegova podslomba in to mersko število množi s tretjino višine“.

6. Kaj je krogla?

Učen. Krogla je okroglo telo, ki ima to lastnost, da je njeno središče na vse strani od površja enako oddaljeno.

Učit. In če hočemo njeno površje zmeriti, razdelimo ga z ekvatorjem in meridijani na majhne trikotnike. Te trikotnike je torej treba zmeriti in potem sešteti. N. pr. ekvator razdelimo na 10 delov, potem imamo 20 trikotnikov, eden meri $\frac{2rH}{10} \times \frac{2rH}{8} = \frac{4r^2H^2}{80}$

in vseh 20 po $20 \times \frac{4r^2H^2}{80} = \frac{4r^2H^2}{4}$. Ta račun pa ni popolnoma prav, kajti trikotniki niso navadni, ampak sferični, torej nekoliko večji. Pomota se pa precej odpravi, ako se enkrat vzame $H = 4$ mesto $H = 3.14$, potem imamo $4r^2H$. To se pravi: Površje krogle se dobí, ako se obod največjega kroga množi s polomerom (radijem).

Iz površja se pa lahko zračuni njena telesnina. Ako prejšnje trikotnike zvežemo s središčem, kaj dobimo?

Učen. Vsa krogla se razdeli v majhne piramide.

Učit. Treba je torej zračuniti vse te piramide, ki so skupaj enake piramidi, ki ima kroglini površini enako podslombo in polomeru enako višino. Iz tega pa sledi pravilo: „Telesnina krogle se dobí, ako se njeno površje množi s tretjino polomera“.

S kroglo pa smo tudi končali truplomerstvo.

Opazka. Ta nauk pa postane še le koristen, ako učenci veliko nalog izdelajo, kajti potem pravila še bolje razumijo in v spomin vtisnejo. Brez teh vaj pa imajo pravila majhno veljavo, ker učenci ne le, da jih kmalu pozabijo, tudi uporabiti jih pozneje več ne znajo. Učitelj naj se torej s takimi nalogami mnogo peča.

Dobro je tudi, ako se učenci naučé geometrična telesa (perspektivno) tako risati, da ločijo vidne robove od nevidnih z dvojnimi črtami, namreč, s polnimi in pikčastimi.

Knjiga Slovénka

v

dobah XVI. XVII veka.

II. Drugi je bil **Sebastjan Krell** (Crellius), kateri rojen na Kranjskem (Sebasti Khrell auss Wipach purtig cf. I. Kostrenčič str. 61. Idria v. Elze) l. 1538, se je učil v Jeni, v Tibingi, znal hebrejski, grški, latinski, postal l. 1563 Truberju pomočnik, umrl vže 25. dec. l. 1567 (Valvasor, Čop-Šafárik: l. 1569).

Knjige: 1. Postilla Slovenska. To ie, Karšanske Evangeliske Predige verhu vsaki Nedelski Evangelion skuzi Létu. Za hišne Gospodarie, šole, mlade inu priproste Lúdi. Pervi Zimski del (skuzi Sebastjana Krella). Ratisbonae excudebat Johannes Burger 1567. 4° 174 L.

2. Postilla, to ie Kersčanske Euangelske Predige verhu Euangelia na vse poglauite prazdnike zkoz celo leto, za hišne Gospodarie, šole, mlade inu preproste liudi, od Joan. Spangenberg, na vprašanie inu odgovor izložena, zdai prvič, verno inu zueisto stolmačena: inu vprai Slouenski Jezik prepisana (skozi Sebastjana Krella ... Šaf. 112). Drukano Vliublani zkozi Joannesa Mandelca 1578. 4°. I. 136 L. II. 214 L.

3. Ta celi Catehismus, eni Psalmi itd. od Primoža Truberja, S. Krellia itd. V Lublani skuzi J. Mandelca l. 1579. 12. 21. 178 Str. — II. V Bitembergi 1584. 8°.

Pisava in beseda naj se kaže a) iz Postille l. 1567 po njegovi lastni vredbi: „Sebastianus Krellius tim kir bodo leto postillo brali, zdravie od Boga prosim.

Izvoleni karsčenik, imaš, hvala Bogu, Joanna Spangenbergia Karšansko Postillo, v'naš Slovenski Jezik tolmačeno inu posneto. Ne moti se pak, ako bode lih mnogi, na to naše Pismo mèrdal, inu se obrezal: Edan sentencie, drugi besede, tretij puhstabe, četerti tipfelne alli čerke, peti ne vém sam kai si, graial. Zakai hudičova natura ie, da ne more obeno ni božie, ni karsansko delo prez tadla pustiti. Inu navada ie pàr lùdéh, da znajo bulie opravliati, kakòr popravliati. Inu berž v' družih očéh bijl, kakòr v' svojih trame vidio: Da se tudi včasy krulievac za krulievcom posmehuje. Inu gdo ôce, alli more, vsim lùdem, vsakateri glavi, vstreči?

Leto Orthographio Slovenskiga Pisma, smo mi zvestio inu z dobrim svitom zastopnih Bratov tako postavili. Inu spomislil tudi na več našiga Imena inu Iezika Ludy, Kijr so okuli nas, Dolence, Istriane, Vipavce etc. kateri, skorai povsod čistèši slovensko govore, kakòr mi po kranju inu koroški deželi, do polu nembški. Inu so edni navaieni na to staro Slovensko, Hervatsko tèt Čurilsko Pismo.

Bog ôtel pak, da bi to isto, zlasti Čurilsko lepo Pismo, mogli spet v'Lüdi pèrpraviti. Kadar pak nei dobro mogoche, za vbužtva stran, za volio Turske sille, inu kàr so ta vegši del Slovenskih dežel puste inu vže Turske: inu smo tako začeli na več zlatinskimi puhstabi pisati inu drukati, taku moremo vsilli, kakor nemci govore, stole inu klopi na mizo postaviti: alli sai gledati, da se Latinski puhstabi na mesto naših starih Slovenskih, koliker ie mogoche, v'glihi moči postavijo, inu ta Orthographia dèrži, katero našiga Iezika idioma inu natura potrebuie, nekar kakòr ôce vsaki v' svoj vassi alli mestu imeti. Zato sàm spred to staro ABC po imenih, inu pruti latinske puhstabe postavil. Ako kateri Hervatsko pismo zna, da nas tim bulie zastopi:

Ti pak, kir ne zastopiš, kai ie Orthographia, kai proprietat linguae, inu si se navadil na Gospod Truberiovo Kranščino, beri le precej leto pismo, kakor sice druga bereš: Tebi nei veliko, olli skori nič preminienu. Čarkom se ne pusti irrati, kakor da bi ne bile; ch za zh (č), s za ss, včasy beri. Inu c za c, nekar za k. Taku se ne bodeš skuzi nu skuzi nistar blaznil. To diferencio alli razlotak mey s inu f, meiu sh inu fh, bodeš sam dobro zamerkal, inu naš iezik ôčega imeti.

Prosim tada vsakateriga dobriga karsčenika (za žpotlivce ne marim) da si pusti leto pismo, inu naše zvesto delo, če lih popolnoma ne, sai nekuliko dopasti. Ako pak kateri noče, tako si sturi eno drugo sebi bulši, inu pusti nam leto naše zmirom. Bog zna da nésmo naše lastne, tàmuc Božie časti, obeniga svoiga prida, tàmuc gmain karšanskiga nuca ijskali inu spomislili. Če ie pak ky kai sice res pregledanu, kakor obeno človesko delo nei skuzi celo, to Bog inu brumni lùdie zgnado popravijo. Tim istim se pohlevno, Bogu Z Vero, Karsčenikom zlùbezanie poročim . . .

Sadai le sam ta prvi Zimski del na dan damo: za to, kar nésmo več Bogu se smili) pomuči mogli zbrati. Ako tada želiš iše dva druga dela imeti, prosi Boga inu pomagaj, kar premoreš, ter ôčeš, zbožio pomočio, skorai kar iše manka dobiti. Gledai pak, de ta čas letiga dela s'hvalo pruti Bogu vživaš. Čast Bogu. Konac“.

b) Iz Postille l. 1578: „Kay gledaš Trohe Voku tuoiga Brata, Bruuna pak ker ie vtuoim lastnem Oku nepočutiš? Ali kako Moreš reč tuoiemu Bratu: Brat, pusti nai ti iznamem Trohu, katera ie Voku tuoiem: Inu sam sebi Bruuna vtuoim Oku nevidiš? Hiniauač iznami poprei Bruuno iz tuoiega Oka, inu tada pogledai, da iznameš Trohu, katera ie Voku tuoiega Brata“. Luk. VI. 41. 42.

c) Pesen iz knjige l. 1584: Da pacem Domine etc. per Sebastianum Krellium. Prošna za Myr.

Daj myr o Bug Karsčenikom, Vari nas pred vsem zlegom, Saj nihče nej kir bi za nas stal, Za tvojo Cerkou vojskoval, Temuč ti sam Bug mogoči.

Kir vsim Vernim svit, serce daš, svetim Duhum regiraš, Daj nam zdaj vsim tudi tvojo muč, De te spoznamo večno luč, pred Turki nas Bug obari.

My smo vsi kmalu grešili, z' tem tvoj serd zaslužili, Ti pak Bug Oča milostivi, v' ti lubezni Jezusovi, Greh odpusti, serd pozabi.

Zatu vsi zdaj prossimo, De vsi tudi bodemo, Rešeni skuzi tvojo roko, tebi dali čast tēr hvalo, vselej tēr vekoma. Amen.

III. Tretji je bil Juri Dalmatin. Rojen menda v Krškem na Dolenjskem (Gurkfeldianus) je učil se na Nemškem v Tibingi, kjer je postal Magister philosophiae, prišel za predikanta v Ljubljano (1572), od koder je hodil na Gorenjsko na pr. v Kamnik, Loko, Begunje itd. v svoji službi. Baron Turjaški dal mu je faro Škocijan, ali pregnan se je prikrival v njegovem gradu, naposled živel v Ljubljani, kjer je umrl 31. avg. l. 1589.

Knjige: 1. Jezus Sirah ali negove buquice (Latinski Ecclesiasticus) za vse žlaht ludy, zuseb za Kersčanske hižne Očete inu Matere, vslouenski Iezik stolmačene. Drvkanv v' Lublani skuzi Joannesa Mandelca 1575. 8°. str. 241.

2. Passion, tu ie britkv terplene inv tvdi tu častitu od smerti vstaiene, inu v Nebu hoiene Našiga Gospudi Jezusa Cristusa, iz vseh starih Euangelistou složenu: Zred eno potrebno Pridigo: inu eno Peisno vkateri ie Ceil Passion zapopaden . . durch M. Georgium Dalmatinum. Drvkanv v' Lublani skuzi Joannesa Mandelca 1576. 8°. str. 105. L.

3. Pentateuch. Biblie tu ie vsiga Svetiga Pisma perui deil, vkaterim so te pet Mosessove buque, zdai peruič iz drugih iezikou vta Slouenski zueistu stolmačene, zred kratkimi inu potrebnimi argumenti čez vsak Capitul, inu zastopnimi izlagami nekoterih težkejših bessed, inu zeno potrebno Slouensko Predguuorio, vkateri ie kratka summa, prid inu nuc letih būqui zapopaden, skuzi Juria Dalmatina. Na koncu ie tudi en regižter, vkaterim so za Harvatou inu drugih Slouenou volo nekotere Kranske inu druge bessede vnih iezik stolmačene, de bodo lete inu druge naše Slouenske buque bule zastopili . . . Drukanu v Lublani vtim leiti po Cristuseum rojstuu skuzi Joannesa Mandelca 1578. l. 181. L.

4. Salomonove Pripuvisti, tu ie kratki itd. navuki, skuzi Juria Dalmatina v Slovensčino stolmačeni. V Lublani skuzi J. Mandelca 1580. 12. 8. P.

5. Biblia, tu je, vse svetu Pismu, Stariga inu Noviga Testamenta, Slovenski, tolmačena skuzi Juria Dalmatina . . Wittemberg Anno 1584. 4°. 742. L. — Po nemškem predgovoru, pod katerim je podpisan M. Georgius Dalmatinus, nasledva „Gmain Predgovor čez vso sveto Biblio. — Milost Boga Očeta pravu spoznanje inu vero v' Jezusa Cristusa, njegoviga lubiga Synu, našiga ediniga izveličarja, skuzi dar inu muč s. Duha, bodi vsem Slovenom. Amen. — Biblia je ena gerčka besseda, inu pomeni v gmajn te bukve Stariga inu Noviga Testamenta, katere so le samé Svetu Pismu imenovane, mej vsemi drugimi Buquami inu Pismi, kar jih je kuli na tem Svejti. — Vmes je posebej „Predgovor čez Stari in Novi Testament“. Iz tega na pr.: „Raunu kakor je Stari Testament ene takove Buque, v' katerih je Božja Postava inu Zapuvidi, inu poleg tiga ta Istoria, téh, kateri so je dēržali, inu yh néso dēržali, zapissana: Taku je Novi Testament ene take Buque, v' katerih je Evangeli inu Božje oblube, inu poleg tiga ta Istoria, téh, kateri so verovali inu néso verovali, zapissana: Taku, de je le en sam Evangeli,

raunu kakòr so le ene Buque tiga Noviga Testamenta, inu le ena Vera, inu le en Bug, kir oblube daje. — Zakaj Evangeli je ena Gerčka besseda, inu se reče v' našim jeziki, enu dobru selstvu, dobri marini, dober glas, od kateriga se poje inu pravi, de se Ludje vesselé. Raunu kakor je David tiga velikiga Goliata bil premogel inu vmuril, je prišal en dober glas, inu troštlivi novi marini mej Judovski folk, de je nyh grozoviti Sovražnik vbyen, inu de so ony odrešeni, de mogo vesseli inu z' myrom biti, od kateriga so ony pejli inu skakali, inu se vesselili. Taku je leta Božji Evangeli inu Novi Testament en dober glas inu maryn, kir se je po vsem Svejti rezglasil skuzi S. Apostole, od eniga praviga Davida, kateri se je z' grehom, Smertjo inu z' Hudičem štrital, inu je nje premogel, inu s' tem vse te, kir so bily v' grehah vjeti, od Smerti martrani, od Hudiča obladani ali premoreni, prez nyh zasluženja odrešil, nje pravične, živé inu izveličane sturil, inu taku v' myr pèrpravil, inu Bogu spet domu pèrpelal, od kateriga ony pojo, Boga hvalio inu časté, inu so vesseli vekoma, aku le oný letu terdnu verujo, inu u' veri stanoviti ostaneo itd. itd." — Pred omenjenim predgovorom je pa: „Zamerkanie enih potrebnih štukou, na katere imajo merkati, ty, kateri bodo leto slovensko Biblio brali. — Nerpopej so letukaj notri, povsod, v' starim inu novim Testamenti ty imenitiši inu očiti špruhi ali bessede, od Cristusa inu drugih artikulou naše Kàrsčanske Vere, z' vekšimi puhštabi zatu postauleni, de se od vsakiga s' tem bërže mogo najti, inu zamerkati. — Inu h' puslednimu, de bi leta Slovenska Biblia le tém bujle inu dalje mej vsemi Slovenci mogla se zastopiti: taku so ene težíše inu nikar povsod navadne bessede, nikar le na strani raven texta zdruzimi bessedami zložene, inu z' Zvezdicami znamenovane: temuč je tudi zadaj na koncu lete Biblie z' flissom, en regišter, po redi tiga a. b. c. postaulen, de, kar bi kej eden v' textu nemogel dobru zastopiti tu more tam zadaj v' regištru yskati. Kakòr, kadar bi en Harvat nemogel zastopiti, kaj se reče Arcat, taku ysči zadaj v' puhštabi, A, Arcat, tu je njegov jezik postaulen, Likar, inu more taku on v' svojim jeziki Likar za Arcat brati. Taku kateri bi nezastopil kaj se reko Buqve, ta isči v' puhštabi, B, taku najde de se Buqve reko v' njega jeziki, Knige. Zatu more on v' svojim jeziki za Buqve Knige Brati. Inu taku se tudi ima od drugih bessed zastopiti, ker kuli enimu naprej prideo, de jih nemore zastopiti, ta, ali na strani pogledaj, ali pak zadaj v' regištru". (Temu naslov je: Regišter Nekaterih beséd, katére, Crajnski, Coroški, Slovénski ali Bezjački, Hervácki, Dalmatinski, Istrianski, ali Craški, se drugači govoré.) — „Na koncu je tudi en Register vseh Epistel inu Evangeliou, kir se ob Nedelah inu navadnih praznikih v' Kàrsčanski Cerqvi bero. Stém bodite vsi Bogu poročeni". —

6. Karscanske lepe molitve, zdai pervič iz Bukovskiga inu Nemškiga jezika v' naš Slovenski tolmačene... skuzi Jurja Dalmatina... Witebergae 1584. 8.

7. Ta celi Catehismus, eni Psalmi inu teh vekših Godov, stare inu Nove Kersčanske Pejsni od P. Truberja, S. Krellia inu od drugih zložena inu z' dostemi lepimi Duhovnimi Pejsmi pobulšane, v' Bitembergi 1584. 8.

Primeri a) iz Biblie (1584) Prevod: „Koku ti pak vidiš eno troho v' tvojga Brata okej, inu bruna v' tvoim okej nepočutiš? Ali koku moreš ti h'tvojmu Bratu reči: Dèrži brat, jest hočem to troho iz tvojga oka vzeti, inu ti tiga bruna, kir je v' tvoim lastnim okej, nevidiš? Ti Hinavec, izmi poprej tu brunu iz tvojga oka inu potle gledaj, de izmeš to troho, iz tvojga Brata oka". Luk. VI. 41. 42.

b) Passion (1576) iz vseh stirih evangelistov v leto Peissen, od Juria Dalmatina, zdai peruič zložen, vti viži kakor ta Nemški: O mensch bewein dein sünde gross. Ali kakor ta slouenska peissen: Sveti Paul v enim listi.

I.

O Grešni Člouik vsaki čas
 Pomisli ti kaj ie za nas
 Jezus moral terpeti :/
 De bi nas od pekla rešil,
 Iz neba ie na svet prešil,
 Nemu ie bilu vmreti:
 Kakor tu Euangelisti,
 Inu Apostolski lysti,
 Poredu vse pričuo,
 Od nega martre pišeo,
 Grešnike knemu vižao,
 Vnega veriet vkažuio..

XXX.

O Gospud Bug ti oča naš,
 Kir tako skerb za nas imaš,
 De si pustil vmoriti :/
 Tuiga ediniga synu,
 K odrešeinu Suitu vsimu,
 Dai nam tu hitrostu priti.
 Tuoio Cerkou ó prauí Bug,
 Odreíši iz vseh nee nadlug,
 De boš od nas vseh hualen
 Dai nam vsem v Criži volnim bit,
 Po tim Lebni v Nebessa prit,
 Skuzi Jezusa Amen.

c) Pesen iz knjige I. 1584: Canticum Simeonis, Nunc dimittis. Skuzi Jurja Dalmatina.

V Myri z' velikim vesseljem, H' tebi o večni Bug, Iz tiga Svita vže rad grem, Iz vseh nadlug, Saj vem, de bom slatku spal, Dokler bom od smerti vstal.

Zakaj Očy Hlapca tvojga, so vidile u' Veri, Izveličarja našiga, po ti meri, Kakor se je v' Pismi sam, na Svejti rezodil nam.

Tiga si na Svejt ti poslal, v' tu bogu Človejčtvu, De je za nas človik postal, v' nuji, v' buštvu, Svojo smertjo me rejšil de nebom smerti vidil.

On je ta prava večna Luč, kir Ajde resvejti, On nam svejti dan inu nuč, Po vsem Svejti. Na njega jest verujem, de vekoma neumerjem.

On je Izraelova čast, inu vseh vernih, on nepusti v' sramoto past, nas tih reunih, Njega folk bode časčen, u' večnim vesselju Amen.

D o p i s i.

S Štajerskega. A) C. kr. dež. šol. svet je v svojih sejah v dan 7. in 21. dec. 1882. l. pripravno ukrenil, da se svečanost prigodom šeststoletnega združenja Štajerske s preuzvišeno Habsburško rodbino na ljudskih šolah istočasno praznuje, kakor je deželni zastop za drugo ljudstvo sklenil; poročal je gospodu ministru za uk in bogočastje o preselitvi Graške državne gimnazije, potrdil osnutek ukaza na okr. šol. oblastnijske zadevajoč prestavljenje zač. nastavljenega učit. osobja ter je izrekel načelniku kraj. šol. svétu v Vuhretu (okr. Marenberg), baronu O. Lütgendorfu, za njegovo uspešno delovanje pri zidnji šole svojo zahvalo in priznanje. Nadalje je dež. šol. svet dovolil napravo obrtnijskega nadaljevalnega tečaja v Donavitz-u in paralelke na dekliski šoli v Leobnu, kakor tudi razširjenje dvorazrednice v Ponikvi (okr. Šmarje) s trirazrednico ter določil, da naj bode dozdanji zač. četrti razred v Calvarienbergu (okr. Gradec) stalen. Na ljudske šole so se imenovali nadučitelj: Jos. Tičar k sv. Ksaveru (dozdaj učitelj tam) in Iv. Richter v Grosswilfersdorf; učitelj: Iv. Tomažič (iz Šmiklavža v Tinje (okr. Bistrica), Iv. Schwar v Scheiben in K. Deng v Weisenegg. — Jak. Šerak, podučitelj v Vojniku, postavljen je v stalni pokoj.

B) Odlikovanje. Gosp. profesor na Gradskem ženskem učiteljski Peter Wallner (r. l. 1820 v Št. Jurji v Slov. Goricah) dobil je v priznanje njegovega zaslužnega delovanja na polji pouka in vzgoje naslov cesarskega svetovalca.

C) Ljudsko šolstvo na Štajerskem v šol. letu 1881—82. Javnih šol je bilo 755, ekspozitur 20, ekskurendo-stacij 6, privatnih šol 39, tovarniških 7. Izmej javnih šol sta 2 trirazredni meščanski šoli, 2 osemrazredni ljudski in meščanski šoli, 1 sedem-, 2 šest-, 33 pet-, 72 štiri-, 109 tri-, 186 dvo- in 348 enorazrednic. 701 je bila mešana, 31 deških in 23 pa dekliskih šol. Vseh razredov v javnih šolah, ako prištejemo tudi ekspoziture, je bilo 1561 in 44 paralelk. Na novo ustanovile so se enorazrednice v Pečiči (okr. Kozje), v Krumbachu (Eibiswald), v Št. Florijanu (Konjice), v Skomrah (Konjice), v Lehnu (Maribor), v Sladki-gori (Cmurek), v Orešji (Brežice), v Zavodni (Šoštanj), pri sv. Katarini (Laško), v Tinjah (Bistrica), pri sv. Vlacavu (Bistrica); ekspoziture v Esslingu (Št. Gallen), v Lainthalu